

Innovation in Community Waste Management and Environmental Development of Phang Ken Subdistrict Administrative Organization, Ubon Ratchathani Province

Orathai Liengjindathaworn

Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat university, Thailand

Abstract

This research examines the innovations in community waste management by the Phang Ken Subdistrict Administrative Organization (SAO), Na Tan District, Ubon Ratchathani Province, focusing on waste management and environmental development using a qualitative research approach. Data were collected through in-depth interviews and group discussions with 30 participants, including leaders and personnel from the Phang Ken SAO, village headmen, and volunteers from Phang Ken Subdistrict. The research findings reveal that the innovations in community waste management at Phang Ken SAO can be divided into three phases: (1) Awareness-Raising Phase (2009-2013): Addressing the problem of overflowing garbage in the communities, which led to the initiation of the innovative concept of "no pits, no bins, no cars, and no garbage collectors"; (2) Community Integration Phase (2014-2018): Implementing participatory waste management based on the 3Rs-Pracharat principles; and (3) Innovation Development Phase (2019-2023): Advancing towards a clean and sustainable Phang Ken by developing innovative processes, methods, and mechanisms, with the SAO collaborating with network partners in waste management and environmental development. Additionally, the participatory waste management approach under the "no pits, no bins, no cars, and no garbage collectors" concept, based on the 3Rs-Pracharat principles, has successfully reduced waste by 80%, resulting in a cleaner, more livable community environment. The environmental performance of the Phang Ken SAO has gained significant recognition, leading to awards and the organization's establishment as a model for community waste management and learning.

Keywords

waste management innovation, community waste management, environmental development

CORRESPONDING AUTHOR

Orathai Liengjindathaworn, Faculty of Humanities and Social Sciences, Ubon Ratchathani Rajabhat University
2 Rachathai Road, Tambon Nai Mueang, Amphpe Mueang. Ubon Ratchathani, 34000, Thailand.

Email: orathai.lieng@gmail.com

© College of Local Administration, Khon Kaen University. All rights reserved.

นวัตกรรมการจัดการขยะชุมชน กับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหาร ส่วนตำบลพังเคน จังหวัดอุบลราชธานี

อรรถัย เลียงจินดาถาวร

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษา นวัตกรรมการจัดการขยะชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี และการจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่ม จากผู้นำ บุคลากรขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน ผู้ใหญ่บ้าน และอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้านในตำบลพังเคน รวมจำนวน 30 คน ผลการวิจัย พบว่า 1) องค์การบริหารส่วนตำบลพังเคนคิดค้นและพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2552- 2566 แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ (1) ระยะสร้างความตระหนัก สู้ปัญหาขยะล้นเมือง พ.ศ. 2552-2556 ริเริ่มกรอบแนวคิดการจัดการขยะชุมชนแบบ “ไม่มีบ่อ ไม่มีถัง ไม่มีรถ และไม่มีคนเก็บขยะ” (2) ระยะผสมผสานพลังชุมชน จัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม พ.ศ. 2557-2561 ตามหลัก 3Rs-ประชาธิปไตย (3) ระยะพัฒนานวัตกรรมเพื่อพัฒนาสู่พังเคนสะอาดอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2562-2566 พัฒนานวัตกรรมเชิงกระบวนการ/วิธีการ/กลไก ที่องค์การบริหารส่วนตำบลพังเคนริเริ่มและมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชน และพัฒนาสิ่งแวดล้อมกับภาคีเครือข่าย 2) การจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อม พบว่า การจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน ภายใต้ต้นวัตกรรมการจัดการขยะชุมชนแบบ “ไม่มีบ่อ ไม่มีถัง ไม่มีรถ และไม่มีคนเก็บขยะ” ตามหลักการ 3Rs-ประชาธิปไตย ช่วยลดปริมาณขยะลงร้อยละ 80 ส่งผลให้ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด น่าอยู่ ผลงานด้านสิ่งแวดล้อมขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคนมีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ทำให้ได้รับรางวัลและเป็นแหล่งเรียนรู้การจัดการขยะชุมชน

คำสำคัญ

นวัตกรรมการจัดการขยะ, การจัดการขยะชุมชน, การพัฒนาสิ่งแวดล้อม

บทนำ

ปัญหาขยะเป็นหนึ่งในปัญหาสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของประเทศ การแก้ไขปัญหาขยะของประเทศไทยถือเป็นวาระแห่งชาติ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. 2559 คณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นชอบแผนแม่บทการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของประเทศ (พ.ศ. 2559-2564) เพื่อใช้เป็นกรอบการดำเนินงานสำหรับทุกภาคส่วน เพื่อขับเคลื่อนให้การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศเป็นไปตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ และเห็นชอบแผนปฏิบัติการ “ประเทศไทยไร้ขยะ” ตามแนวทาง “ประชารัฐ” ในระยะ 1 ปี (พ.ศ. 2559 -2560) โดยมีมติให้กระทรวงมหาดไทยเป็นหน่วยงานหลักดำเนินการร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง กำกับดูแลให้จังหวัดและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ดำเนินการงานเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยตามแผนฯ ให้เกิดผลเป็นรูปธรรมโดยเร็ว (Department of Local Administration Promotion, 2018)

กระทรวงมหาดไทยในฐานะที่เป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ประชาชนใน ส่วนภูมิภาค และมีอำนาจหน้าที่ในการกำกับดูแลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดทำบริการ สาธารณะให้แก่ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบ ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล องค์การ บริหารส่วนตำบล กรุงเทพมหานคร และเมืองพัทยา ซึ่งเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติ กำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และบทบาท อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็น ระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 ได้กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีอำนาจ ในการ เก็บ ขนย้าย และกำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยในเขตพื้นที่หรือมอบหมายให้หน่วยงานรัฐหรือส่วน ราชการท้องถิ่นอื่น รวมทั้งองค์การบริหารส่วนจังหวัดเป็นผู้ดำเนินการหรือทำร่วมกับราชการส่วนท้องถิ่น ในการเก็บ ขนย้าย กำจัดสิ่งปฏิกูลและมูลฝอยตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กระทรวงมหาดไทย กำหนด ตลอดจนออกข้อกำหนดท้องถิ่น (Promsit, 2019)

โดยกระทรวงมหาดไทย ได้จัดทำแผนปฏิบัติการจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ประจำปี พ.ศ. 2560 และต่อเนื่องมาจนถึงปี พ.ศ. 2566 โดยผลักดันมาตรการต่าง ๆ เช่น ลดปริมาณขยะ มูลฝอยประเภทขยะอินทรีย์ ณ ต้นทาง ผ่านโครงการถังขยะเปียก ลดโลกร้อนทุกจังหวัด โครงการ ประกวัดจังหวัดสะอาดเพื่อให้เกิดการกระตุ้นให้หน่วยงานของจังหวัดทั้งในระดับพื้นที่ ตำบล และอำเภอ เกิดการบูรณาการการจัดการขยะมูลฝอยในภาพรวมของจังหวัดให้มีประสิทธิภาพและยั่งยืน การผลักดัน การรวมกลุ่มพื้นที่ และโครงการกำจัดขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มอบหมายให้เอกชน ดำเนินการหรือร่วมดำเนินการกำจัดขยะมูลฝอย เพื่อลดจำนวนสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยที่ไม่ถูกต้องลง และเกิดความยั่งยืนในการกำจัดขยะมูลฝอย (Pollution Control Department, 2022) เพื่อให้จังหวัด ดำเนินการขับเคลื่อนผ่านกลไกความร่วมมือจากทุกภาคส่วน คือ ภาครัฐ ภาคศาสนา ภาควิชาการ ภาค ประชาชน ภาคเอกชน ภาคประชาสังคม และภาคสื่อสารมวลชน ตั้งแต่ระดับจังหวัด อำเภอ องค์กร ปกครองส่วนท้องถิ่น และหมู่บ้าน/ชุมชน โดยแบ่งการดำเนินงานออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ต้นทาง คือ การ ลดปริมาณขยะและการส่งเสริมการคัดแยกขยะมูลฝอย ณ แหล่งกำเนิด กลางทาง คือ การเพิ่ม ประสิทธิภาพการเก็บและขนขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ และ ปลายทาง คือ ขยะมูลฝอยได้รับการกำจัดอย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ 15,744.6 ตารางกิโลเมตร มีประชากรประมาณ 1,869,806 คน มี องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นทั้งสิ้น 239 แห่ง ประกอบด้วย องค์การบริหารส่วนจังหวัด 1 แห่ง เทศบาล นคร 1 แห่ง เทศบาลเมือง 4 แห่ง เทศบาลตำบล 54 แห่ง และองค์การบริหารส่วนตำบล 179 แห่ง (Local Government Promotion Office, Ubon Ratchathani Province, 2023) ได้ขับเคลื่อนการจัดการขยะ มูลฝอยจนได้รับรางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 2 จังหวัดที่มีการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัด สะอาด” ระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2565 และรางวัลรองชนะเลิศ อันดับ 1 จังหวัดที่มีการบริหาร จัดการขยะมูลฝอยชุมชน “จังหวัดสะอาด” ระดับประเทศ ประจำปี พ.ศ. 2566 (Thai Government, 2023)

ปัจจุบัน สถานการณ์ขยะชุมชนในจังหวัดอุบลราชธานีนั้นถือว่าวิกฤต มีปริมาณขยะมูลฝอย เกิดขึ้น 1,515.84 ตัน/วัน มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีการรวบรวมขยะมูลฝอยไปกำจัด จำนวน 102 แห่ง มีการเก็บรวบรวมไปกำจัดประมาณ 763 ตัน/วัน โดยสามารถกำจัดได้ถูกหลักวิชาการ จำนวน 505.41 ตัน/วัน (คิดเป็นร้อยละ 33.34 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั้งหมด) กำจัดไม่ถูกหลักวิชาการ จำนวน

200 ตัน/วัน (คิดเป็นร้อยละ 13.19 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั้งหมด) ปริมาณขยะที่ถูกนำไปใช้ประโยชน์ทั้งหมด 870.78 ตัน/วัน (คิดเป็นร้อยละ 57.45 ของปริมาณขยะที่เกิดขึ้นทั้งหมด) มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขยะตกค้าง 50 แห่ง โดยมีขยะสะสมตกค้างในปี พ.ศ. 2565 ปริมาณ 8,000 ตัน (Pollution Control Department, 2022, Ubon Ratchathani Provincial Natural Resources and Environment Office, 2023) กระบวนการในการคัดแยก การจัดเก็บ การรวบรวม และการเก็บขน ยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ เนื่องจาก จังหวัดอุบลราชธานีมีข้อกำหนดด้านสถานที่กำจัดขยะมูลฝอย ที่มีทั้งหมด 42 แห่ง ในจำนวนนี้ 4 แห่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ แต่มีเพียงสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองวารินชำราบและสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองพิบูลมังสาหารที่สามารถดำเนินการกำจัดแบบฝังกลบอย่างถูกต้อง ส่วนอีก 2 แห่งคือสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเทศบาลนครอุบลราชธานีและสถานที่กำจัดขยะมูลฝอยเทศบาลเมืองเดชอุดม ประชาชนต่อต้านไม่สามารถเปิดดำเนินการได้ ทำให้เกิดปัญหาขยะตกค้าง อันเนื่องมาจากจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การขาดจิตสำนึกของประชาชน การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม เทคโนโลยี และแนวโน้มการบริโภคที่เพิ่มสูงขึ้น โดยวิกฤติปัญหาขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นนี้ จำเป็นที่จะต้องได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ส่วนในพื้นที่ตำบลพังเคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี มีพื้นที่ 33,750 ตารางกิโลเมตร มีประชากร จำนวน 11,361 คน จาก 3,120 ครัวเรือนใน 19 หมู่บ้าน (Pangken Subdistrict Administrative Organization, 2022) มีปริมาณขยะ จำนวน 2,910.40 ตัน/ปี แยกเป็นขยะทั่วไป 270 ตัน/ปี ขยะอินทรีย์ 1,380 ตัน/ปี ขยะรีไซเคิล 1,260 ตัน/ปี ขยะอันตราย 6.40 ตัน/ปี (Local Government Promotion Office, Ubon Ratchani Province, 2016) โดยตำบลพังเคนอยู่ในพื้นที่ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยอุบลราชธานี 3 กลุ่มเทศบาลตำบลตระการพืชผล มี 7 อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเขมราฐ อำเภอกุศช้าง อำเภอโพธิ์ไทร อำเภอตระการพืชผล อำเภอนาตาล อำเภอศรีเมืองใหม่ และอำเภอดอนมดแดง มีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้าร่วมกลุ่ม จำนวน 63 แห่ง โดยมีเทศบาลตำบลตระการพืชผล ที่มีความพร้อมด้านบุคลากรและการบริหารจัดการเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหลัก จัดเตรียมพื้นที่ ขนาด 37 ไร่ ในตำบลขุขันธ์ อำเภอตระการพืชผล ไว้จัดตั้งสถานีรวบรวมและขนถ่ายขยะมูลฝอย ตาม Roadmap การจัดการขยะมูลฝอยของจังหวัดอุบลราชธานี ที่สำนักงานสิ่งแวดล้อมภาคที่ 12 ร่วมกับสำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดอุบลราชธานี (2559) ได้จัดทำขึ้น โดยแบ่งกลุ่มพื้นที่ในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย ออกเป็น 5 กลุ่ม พิจารณาจากปริมาณขยะมูลฝอยที่มีการรวบรวมไปกำจัดและสภาพพื้นที่ (Ministry of Natural Resources and Environment, 2016)

หากพิจารณาบทบาทหน้าที่ของ อบต. พังเคน ที่ดูแลทั้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนในพื้นที่รับผิดชอบ จึงถือว่าเป็นองค์กรที่มีความสำคัญและมีบทบาทอย่างมากและอยู่ใกล้ชิดกับปัญหา แม้ว่าองค์การบริหารส่วนตำบลพังเคนจะได้รับการจัดสรรงบประมาณในการบริหารจัดการขยะมูลฝอยเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังไม่เพียงพอกับปริมาณขยะมูลฝอยที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นทุกปี และการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชนแบบเดิม ๆ ที่ใช้รถขยะตระเวนเก็บรวบรวมขยะจากถังขยะในชุมชนต่าง ๆ ขนนำไปทิ้งหรือกำจัดที่สถานที่รวบรวมและกำจัดขยะที่กำหนดตาม Roadmap ซึ่งระยะทางจากตำบลพังเคนไปยังตำบลขุขันธ์ อำเภอตระการพืชผล อยู่ห่างกัน 47 กิโลเมตร หากขนขยะไปสัปดาห์ละ 2 วัน จะทำให้สิ้นเปลืองค่าน้ำมันและทรัพยากรในการบริหารจัดการจำนวนมาก ในขณะที่รัฐมีนโยบายให้ใช้แนวทางการบริหารจัดการขยะอย่างยั่งยืน ขับเคลื่อนประเทศไทยไปสู่การเป็นสังคมปลอดขยะ (Zero Waste Society) ซึ่งวางอยู่บนแนวคิด 3Rs-ประชาชาติ เพื่อให้มีการ

กำจัดที่ถูกต้อง และการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการจัดการปัญหา ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน/ประชาสังคม ภาคการศึกษา และภาคการศาสนา เป็นต้น เพื่อวางรากฐานการดำเนินการจัดการขยะให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการจัดการขยะในรูปแบบเดิม ๆ ยังไม่มีศักยภาพเพียงพอที่จะทำให้การจัดการขยะประสบความสำเร็จอย่างยั่งยืนได้ จึงเป็นความจำเป็นที่ อบต. พังเคน ต้องคิดค้นนวัตกรรมการบริหารจัดการขยะมูลฝอยชุมชน เพื่อแก้ไขปัญหาวิกฤตขยะในพื้นที่และดำเนินการให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลและศักยภาพของชุมชนและ อบต. พังเคนเอง

อบต. พังเคน จึงได้มุ่งมั่นพัฒนานวัตกรรมจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพบนฐานของแนวคิดการจัดการขยะชุมชนและหลักการ 3Rs มาอย่างต่อเนื่อง คือการทำให้ขยะเหลือน้อยที่สุด บำบัดที่เหลือนด้วยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิผล และโดยเฉพาะการส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอย เสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องในการจัดการขยะมูลฝอย ลดปริมาณขยะมูลฝอยตั้งแต่ต้นทางให้เหลือขยะที่จะต้องนำไปกำจัดให้น้อยที่สุด นำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์ทั้งในส่วนของการใช้ซ้ำและนำไปขายให้แปรรูปเพื่อใช้ใหม่ จนประชาชนเกิดความตระหนักและมีส่วนร่วมในการลดปริมาณขยะมูลฝอยลงได้ ส่งผลให้ตำบลพังเคนมีสภาพแวดล้อมที่ดี ประชาชนมีสุขภาพดี สภาพภูมิทัศน์มีความสวยงาม รวมถึงได้ประโยชน์จากการคัดแยกขยะนำไปขาย เป็นการเพิ่มรายได้ในครอบครัวและการนำกลับมาใช้ใหม่ ทำให้เป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายและพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนได้อีกด้วย จนปัจจุบันผลงานด้านสิ่งแวดล้อมของอบต. พังเคน เป็นที่ยอมรับ ได้รับรางวัลองค์กรบริหารส่วนตำบลจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมเพื่อท้องถิ่นและชุมชน ระดับนำอยู่ ปี 2565 จากกรมอนามัย และรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อม ประจำปี พ.ศ.2565 จากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (Pangken Subdistrict Administrative Organization, 2022) ทำให้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาขอศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

จากความสำคัญของปัญหา และประสิทธิผลของนวัตกรรมจัดการขยะของ อบต. พังเคน ที่ส่งผลต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังเคนอย่างเป็นรูปธรรม ผู้วิจัยจึงเห็นว่าการทำการศึกษา นวัตกรรมจัดการขยะของ อบต. พังเคน จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการ ด้านการจัดการขยะชุมชนอย่างมีส่วนร่วม และการพัฒนาสิ่งแวดล้อม ซึ่งสามารถนำมาพัฒนาต่อยอดและประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนอื่น ๆ ในการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการขยะและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษานวัตกรรมจัดการขยะชุมชนขององค์กรบริหารส่วนตำบลพังเคน อำเภอ นาทาล จังหวัดอุบลราชธานี
- 2) เพื่อศึกษาการจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังเคน อำเภอ นาทาล จังหวัดอุบลราชธานี

แนวคิดและทฤษฎี

แนวคิดนวัตกรรม

นวัตกรรม (Innovation) คือ สิ่งใหม่ที่เกิดจากองค์ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ โดยอาศัยความรู้ ความชำนาญที่มีอยู่ในบุคคล องค์กร หรือสังคม และอุปกรณ์เครื่องมือ ในการแก้ปัญหาหรือพัฒนาต่าง ๆ ด้วยแนวคิด วิธีการใหม่ ที่มีประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจและมีคุณค่าต่อสังคม นวัตกรรมมีความสำคัญต่อการพัฒนาองค์กรและการพัฒนาท้องถิ่น (National Innovation Agency, 2019) โดยองค์ประกอบของนวัตกรรมจะเขียนสมการอย่างง่ายได้ว่า

$$\text{นวัตกรรม (Innovation)} = \text{ความรู้ (Knowledge)} + \text{ความคิดสร้างสรรค์ (Creativity)} + \text{คุณค่า (Value)}$$

ทั้ง นวัตกรรมในองค์กร แบ่งได้เป็น 4 ประเภท (4Ps of Innovation) คือ 1) Product Innovation เพื่อการเปลี่ยนแปลงด้านสินค้าและบริการ 2) Process Innovation เพื่อการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการการผลิต การทำงานและการส่งมอบ 3) Position Innovation เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบในการนำเสนอ หรือการวางตำแหน่งของสินค้าและบริการ และ 4) Paradigm Innovation เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิด (Mental model) และกระบวนทัศน์ (Paradigm) ที่องค์กรต้องการเป็น (Chanchai, 2010)

นวัตกรรมด้านการจัดการมูลฝอย หมายถึง กิจกรรม โครงการ ผลงาน วิธีการ และวัตถุประสงค์ใด ๆ ที่เกี่ยวกับดำเนินการแก้ปัญหามูลฝอย การสร้างสรรค์/ประโยชน์จากมูลฝอย ซึ่งต้องเป็นผลงานโครงการที่สร้างขึ้นใหม่ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นมาใหม่ หรือพัฒนาขึ้นมาใหม่ และสอดคล้องกับสภาพพื้นที่ของท้องถิ่นนั้น และต้องไม่เป็นการทำงานในลักษณะงานประจำ (Routine) ที่ทำอยู่แล้วเป็นกิจวัตร โดยนิยามคำว่า “คิดค้นใหม่” หมายถึง การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ซึ่งไม่ใช่เป็นการลอกเลียนแบบมาทั้งหมด แม้ว่าจะเป็นการลอกเลียนแบบแต่มีการนำมาประยุกต์ให้เกิดสิ่งใหม่ได้ ตัวอย่างเช่น ธนาकरขยะชุมชน ศูนย์ถ่ายทอดการเรียนรู้ด้านการจัดการขยะแบบครบวงจร โครงการบริหารจัดการขยะชุมชนพื้นที่เกาะยาวน้อย “หมักก่อนแยก” อบต.เกาะยาวน้อย อ.เกาะยาว จ.พังงา เป็นต้น

ข้อบ่งชี้ว่าเป็นนวัตกรรมด้านการจัดการมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ได้แก่ 1) นวัตกรรมเชิงผลงาน/โครงการ/กิจกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ ริเริ่มใหม่ พัฒนาใหม่ 2) นวัตกรรมเชิงกระบวนการ/วิธีการ/กลไก ที่ อปท. ริเริ่มและมีส่วนร่วมในผลงานนั้น 3) นวัตกรรมเชิงภาพลักษณ์และการนำเสนอที่ได้รับการยอมรับจากชุมชน/คนในสังคม และ 4) นวัตกรรมเชิงคุณค่า ภูมิปัญญา และเทคโนโลยี (Department of Local Administration Promotion, 2017)

การจัดการขยะมูลฝอยตามหลัก 3Rs

ขยะมูลฝอยในชีวิตประจำวันมาจากหลายแหล่ง ดังนั้นจึงต้องมีการจัดการขยะมูลฝอยแบบผสมผสานให้เกิดประโยชน์สูงสุด โดยการใช้หลัก 3Rs คือ (Ministry of Natural Resources and Environment, 2016)

1) Reduce – ลดการใช้ (คิดก่อนใช้) ลดระดับการใช้ปัจจุบัน ควบคุมปริมาณการใช้ให้อยู่ในสัดส่วนที่พอเหมาะ โดยลดการใช้ การบริโภคทรัพยากรที่ไม่จำเป็นลง เพราะการลดการบริโภค จะช่วยให้

ลดปริมาณขยะที่สร้างขึ้นได้ ในขั้นตอนนี้เริ่มต้นโดยการสำรวจว่าเราจะลดการบริโภคที่ไม่จำเป็นตรงไหนได้บ้าง ตัวอย่าง เช่น ใช้ถุงผ้า ตระกร้า เพื่อลดการใช้ถุงพลาสติก หลีกเลี่ยงการใช้วัสดุสิ้นเปลืองแบบใช้ครั้งเดียวทิ้ง เป็นต้น

2) Reuse – นำกลับมาใช้ซ้ำ (ใช้แล้วใช้อีก) การใช้ซ้ำ เป็นการให้ทรัพยากรให้คุ้มค่าที่สุด โดยการนำสิ่งของเครื่องใช้มาใช้ซ้ำ ซึ่งบางอย่างอาจใช้ซ้ำได้หลาย ๆ ครั้ง เช่น ใช้บรรจุภัณฑ์ซ้ำหลายครั้งก่อนทิ้ง ใช้ภาชนะที่สามารถใช้ซ้ำได้ เลือกซื้อสินค้าที่สามารถใช้ซ้ำได้ การซ่อมแซมอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้ใช้ได้ใหม่ ซึ่งนอกจากช่วยลดการเกิดขยะแล้ว ยังช่วยลดปริมาณการตัดต้นไม้ได้เป็นจำนวนมาก

3) Recycle – นำกลับมาใช้ใหม่ คัดแยกขยะมูลฝอยแต่ละประเภท ที่สามารถนำกลับมาใช้ใหม่ หมุนเวียนกลับเข้าสู่กระบวนการผลิตของแต่ละประเภทได้ เช่น ใช้ขวดแก้ว กระดาษ พลาสติก โลหะ เลือกซื้อสินค้าที่นำกลับมารีไซเคิลได้หรือที่ผลิตจากวัสดุรีไซเคิล นำขยะอินทรีย์กลับมาใช้ประโยชน์ เช่น ทำปุ๋ยหมัก เป็นต้น

หลักการประชาธิปไตย

หลักการดำเนินงานตามแนวทาง “ประชาธิปไตย” นั้น เป็นหลักการที่คำนึงถึงหลักความรับผิดชอบ และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนทางสังคม (Participatory Principle) ในการจัดการขยะมูลฝอยและขยะอันตราย เพื่อความยั่งยืนในการบริหารจัดการในอนาคต โดยส่งเสริมบทบาทของทุกภาคส่วนในสังคม อันประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ ภาคราชการทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน ภาคประชาชนและประชาสังคม ภาคการศึกษา และภาคการศาสนา ทั้งในกระบวนการการกำหนดนโยบาย การให้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น รวมตลอดไปถึงการออกแบบการคัดแยกขยะ การเก็บขน การกำหนด มาตรการและการมีส่วนร่วมในพื้นที่ และการวางระบบการบริหารจัดการอย่างยั่งยืนในอนาคต (Ministry of Natural Resources and Environment, 2016)

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Methodology) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

กลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยเลือกกลุ่มเป้าหมายและผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบยึดจุดมุ่งหมายของการศึกษาเป็นหลัก (Purposive sampling) โดยมีเกณฑ์ในการเลือกกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่ม คือ 1) ผู้บริหาร อบต.พังโคน และผู้ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมของ อบต.พังโคน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญประกอบด้วย นายก รองนายก ผู้อำนวยการกองสาธารณสุขและสิ่งแวดล้อม และเจ้าหน้าที่ที่มีระยะเวลาปฏิบัติงานที่ อบต.พังโคน 10 ปี ขึ้นไป จำนวน 6 คน และ 2) แกนนำชุมชน บ้านโนนชุมคำ บ้านนาเวียง บ้านด่านฮ้าง บ้านหนองหอย ที่เคยเข้าร่วมโครงการบริหารจัดการขยะชุมชนกับ อบต.พังโคน โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และ อสม. จำนวน 24 คน รวมทั้งสิ้น 30 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์และแนวคำถามในการสนทนากลุ่ม ดังนี้

1) แบบสัมภาษณ์ เพื่อศึกษานวัตกรรมบริหารจัดการขยะชุมชนของ อบต.พังโคน อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยใช้แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเป็นแนวทางในการกำหนดข้อคำถาม

2) ประเด็นการสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาการจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบล พังเคน ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากข้อค้นพบจากการสัมภาษณ์ เป็นแนวทางในการกำหนดประเด็นการสนทนากลุ่ม

แนวคำถามในการสนทนากลุ่ม แบ่งออกเป็น 2 ตอน โดยรูปแบบและจำนวนของคำถามในแต่ละ ตอน มีรายละเอียดดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลการจัดการขยะชุมชน เป็นคำถามปลายเปิด จำนวน 6 ข้อ

ตอนที่ 2 ข้อมูลการจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังเคน เป็นคำถาม ปลายเปิด จำนวน 4 ข้อ

การตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยนำแนวคำถามเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิด้านการบริหาร จัดการขยะ จำนวน 3 ท่าน พิจารณาตรวจสอบความถูกต้องด้านโครงสร้าง เนื้อหา และภาษา ตลอดจน วัตถุประสงค์งานวิจัยเพื่อนำมาปรับปรุงแก้ไข แล้วนำแนวคำถามไปทดสอบสัมภาษณ์และสนทนากลุ่มกับ ผู้นำและ อสม. ในชุมชนที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อเป็นการประเมินผลความใช้ได้ของคำถาม และเป็น ประโยชน์ในการประเมินการบริหารวิจัย (Phitakthepsombat, 2005) แล้วได้นำเอาปัญหาที่เกิดจากการ สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มมาแก้ไข ปรับแนวคำถามใหม่ให้กระชับ และใช้เวลาให้น้อยลง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ ซึ่งผู้ให้ข้อมูล สำคัญประกอบด้วย ผู้บริหาร อบต.พังเคน และผู้ปฏิบัติงานด้านสิ่งแวดล้อมของ อบต.พังเคน จำนวน 6 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการประชุมสนทนากลุ่ม จำนวน 4 ครั้ง ซึ่งผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน และ อสม. บ้านโนนชุมคำ บ้านนาเวียง บ้านด่านฮ้าง บ้านหนองหอย จำนวน 24 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและจากข้อมูลปฐมภูมิเกี่ยวกับ นวัตกรรมการบริหารจัดการขยะของ อบต.พังเคน การจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมใน ตำบลพังเคน ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา สร้างข้อสรุปหรือการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์หรือการสนทนากลุ่มเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัย

ผลการวิจัย

นวัตกรรมการจัดการขยะชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน

ตำบลพังเคนเป็น 1 ใน 4 ตำบลของอำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี มีทั้งหมด 19 หมู่บ้าน ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 4 แห่ง โรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษา 6 แห่ง โรงเรียนระดับมัธยมศึกษา 1 แห่ง วัด และที่พักสงฆ์ จำนวน 20 แห่ง ตลาดนัด 4 แห่ง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล 2 แห่ง มีประชากร 11,361 คน 3,120 ครัวเรือน

วิสัยทัศน์ของ อบต.พังเคน เป็น อบต.ที่มีการสาธารณสุขปลอดภัย ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ ดี สืบสานวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ดีเด่นด้านเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม พร้อมเป็นแบบอย่างที่ดีในการ บริหารจัดการ

อบต.พังเคน มีการคิดค้นและพัฒนาการนวัตกรรมการจัดการขยะชุมชนมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ ปี พ.ศ.2552-2566 แบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ ระยะสร้างความตระหนัก สู้ปัญหาขยะล้นเมือง พ.ศ.2552- 2556 ริเริ่มกรอบแนวคิดการจัดการขยะชุมชนแบบ “ไม่มีบ่อ ไม่มีถัง ไม่มีรถ และไม่มีคนเก็บขยะ” ระยะ

ผสานพลังชุมชน จัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม พ.ศ. 2557-2560 ตามหลัก 3Rs-ประชารัฐ และระยะพัฒนานวัตกรรม เพื่อพัฒนาสู่ฟังเคนสะอาดอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2561-2566 พัฒนานวัตกรรมเชิงกระบวนการ/วิธีการ/กลไก ที่องค์การบริหารส่วนตำบลฟังเคนริเริ่มและมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมกับภาคีเครือข่าย โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ระยะสร้างความตระหนัก สู่ปัญหาขยะล้นเมือง พ.ศ.2552-2556

จากผลการวิจัย พบว่า การพัฒนานวัตกรรมการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วมของ อบต.ฟังเคน สืบเนื่องมาจากนโยบายด้านสิ่งแวดล้อมของจังหวัดอุบลราชธานี ประกอบกับปัญหาการขาดงบประมาณของ อบต.ฟังเคน นายกฯ ที่เข้ามาบริหารงานสมัยแรกในปี พ.ศ.2552 และยังบริหารงานมาจนถึงปัจจุบัน จึงได้ริเริ่มนวัตกรรมกรอบแนวคิดการจัดการขยะชุมชนแบบ “ไม่มีบ่อ ไม่มีถัง ไม่มีรถ และไม่มีคนเก็บขยะ” ในการจัดการขยะชุมชน “ฟังเคนสะอาดบนฐานของการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม” และกำหนดจุดยืนการพัฒนาตำบลฟังเคนให้มีความโดดเด่นด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม โดยมีการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1) อบต.ฟังเคน ไม่มีคุณลักษณะในเรื่องภูมิสถาปัตยกรรมหรือทรัพยากรธรรมชาติที่โดดเด่น นอกจากความเป็นประตูสู่เมืองนาตาล จึงอยากสร้างความประทับใจแรกเมื่อผู้คนผ่านเข้ามาสู่ประตูเมืองนาตาล ด้วยการพัฒนาด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อมให้สะอาด เป็นระเบียบ และสวยงาม (Khamwan, 2022)

2) ปี พ.ศ.2552 ผู้ว่าราชการจังหวัดอุบลราชธานี ได้จัดทำโครงการอุบลเมืองสะอาด ราชธานีอีสาน ระยะที่ 1 เนื่องจากจังหวัดอุบลราชธานีประสบปัญหาขยะล้นเมืองอย่างมาก อบต.ฟังเคน จึงได้ดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมตามนโยบายของจังหวัดอุบลราชธานี โดยนายกฯ ได้กำหนดกรอบแนวคิดในการจัดการขยะของตำบลฟังเคนแบบ “ไม่มีบ่อขยะ ไม่มีถังรองรับขยะ ไม่มีรถเก็บขน และก็ไม่จ้างคนเก็บขยะ”

3) สร้างความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของขยะต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมให้ประชาชนในตำบลฟังเคน เห็นความสำคัญของการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม โดยการรณรงค์ให้ความรู้การจัดการขยะชุมชนตามหลัก 3Rs

4) สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จัดกิจกรรมรณรงค์ Big Cleaning Day ในหมู่บ้าน โดยนายกฯ ผู้บริหาร และบุคลากรของ อบต.ฟังเคน เป็นแกนนำและแบบอย่างในการเก็บขยะ และทำความสะอาดชุมชนทุกวันศุกร์ สัปดาห์ละ 1 ชุมชน ๆ ละ 1 วัน หมุนเวียนไปจนครบทั้ง 19 ชุมชนในตำบลฟังเคน ส่งผลให้องค์การบริหารส่วนตำบลฟังเคน ผ่านเกณฑ์การประเมินความสะอาด ระดับดีเยี่ยม จากโครงการ “อุบลเมืองสะอาด ราชธานีอีสาน ระยะ 4” ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2554 โดย จังหวัดอุบลราชธานีและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

อบต.ฟังเคน ได้มีข้อบัญญัติในแผนพัฒนา 3 ปี เพื่อพัฒนาตำบลฟังเคน ให้เป็นตำบลสะอาด ปลอดภัย ภายใต้โครงการ 3Rs ตามนโยบายของสำนักนายกรัฐมนตรี ปี พ.ศ. 2560 จึงได้ดำเนินโครงการจัดการขยะเพื่อหมู่บ้านสะอาด ท้องถิ่นน่าอยู่อาศัย ตามหลัก 3Rs ในหลายหมู่บ้าน ซึ่งชุมชนบ้านโนนชุมคำ เป็นหมู่บ้านแรกและหมู่บ้านเดียวในตำบลฟังเคน ที่มีการจัดการขยะชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จนสามารถสร้างมูลค่าจากขยะจากอาชีพเก็บขยะและรับซื้อของเก่าไปขาย เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจได้อย่างเป็นรูปธรรม อย่างไรก็ตาม แม้ว่าบ้านโนนชุมคำจะมีการจัดการขยะและสร้างมูลค่าเพิ่มจากขยะได้ แต่การจัดการก็ยังไม่ถูกต้องตามหลัก 3Rs เท่าใดนัก อบต.ฟังเคน จึงมีแนวคิดที่จะพัฒนาบ้าน

โนนขุมคำให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการขยะตามหลัก 3Rs เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม เพื่อเป็นแนวทางในการขยายผลไปยังหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบลพังเคนต่อไป

ระยะผลสานพลังชุมชน จัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม พ.ศ. 2557-2560

ในระยะที่ 2 นี้ อบต.พังเคน ยังคงให้ความสำคัญกับการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน โดยการเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจ ความภาคภูมิใจ และการยอมรับด้วยการส่งผลงานด้านการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้าประกวด และขยายผลการจัดการขยะตามหลัก 3Rs ไปในชุมชนต่าง ๆ ในตำบลพังเคน มีการดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1) สร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะ จัดกิจกรรมรณรงค์ Big Cleaning Day ในหมู่บ้าน โดยนายก ผู้บริหาร และบุคลากรของ อบต.พังเคน เป็นแกนนำและแบบอย่างในการเก็บขยะ ทำความสะอาดชุมชน สัปดาห์ละ 1 ชุมชน หมุนเวียนไปให้ครบทั้ง 19 ชุมชนในตำบลพังเคนต่อเนื่องจากระยะที่ 1) (Khamwan, 2022)

2) อบต.พังเคน ได้ผ่านเข้ารอบที่ 1 โครงการประกวดชุมชนปลอดขยะ (Zero waste) เฉลิมพระเกียรติ 2 ปีต่อเนื่อง พ.ศ. 2557-2558 จัดโดย กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

3) อบต.พังเคน ได้ส่งบ้านโนนขุมคำ บ้านบ่าหลวง และบ้านด่านฮัง เข้าประกวดโครงการหมู่บ้านปลอดขยะ (Zero Waste) เฉลิมพระเกียรติ โดยบ้านโนนขุมคำ บ้านบ่าหลวง และบ้านด่านฮัง ผ่านเข้ารอบที่ 1 ปี พ.ศ. 2557 และบ้านโนนขุมคำ ผ่านเข้ารอบที่ 1 ต่อเนื่องในปี พ.ศ. 2558 พร้อมเงินรางวัล 10,000 บาท จัดโดย กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4) อบต.พังเคน จัดกิจกรรมประกวดบ้านน่าอยู่ น่าอาศัย หมู่บ้านต้นแบบจัดการขยะตามหลักการ 3Rs โดยบ้านหนองเต่า ได้รับรางวัลชนะเลิศ ประเภทหมู่บ้านขนาดกลาง และบ้านด่านฮัง ได้รับรางวัลชนะเลิศ ประเภทหมู่บ้านขนาดใหญ่ ปี พ.ศ. 2556 ต่อมาย่านบ้านบ่าหลวง ได้รับรางวัลชนะเลิศ ประเภทหมู่บ้านขนาดเล็ก ในปี พ.ศ. 2557

5) อบต.พังเคน จัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่น 5 ปี ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม บรรจุโครงการเกี่ยวกับขยะและการพัฒนาสิ่งแวดล้อม และจัดสรรงบประมาณ ปีละประมาณ 450,000 บาท ในการดำเนินโครงการ “พังเคนสะอาด โดยหลักการ 3 Rs” อย่างต่อเนื่องทุกปี (Chattri, P., 2022)

จากการดำเนินงานจัดการขยะของ อบต.พังเคน ที่ผ่านมามีทั้ง 2 ระยะ โดยการสนับสนุนหมู่บ้านเข้าร่วมโครงการประกวดชุมชนปลอดขยะ (Zero Waste) จัดกิจกรรมรณรงค์ Big Cleaning Day ในหมู่บ้านแบบหมุนเวียน การรณรงค์การจัดการขยะในชุมชนโดยหลักการ 3Rs จัดกิจกรรมหมู่บ้านต้นแบบจัดการขยะตามหลักการ 3 Rs ตลอดจนจ้างเหมาพนักงานตัดหญ้า ทำสะอาด ถนนสายหลัก 1 เส้นทาง สายรอง 6 เส้นทาง ส่งผลให้อบต.พังเคน และหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบมีการจัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม มีความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยมากขึ้น และได้จัดการประกวดและได้ส่งหมู่บ้านเข้าประกวด จนได้รับรางวัลด้านสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า อบต.พังเคน และหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบจะได้รับรางวัลด้านสิ่งแวดล้อมจากหน่วยงานต่าง ๆ มาอย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาการทิ้งขยะไม่เป็นที่ ขยะที่ยังกำจัดไม่หมด

และการจัดการที่ไม่ถูกต้องยังคงดำรงอยู่ คณะทำงานจึงได้ถอดบทเรียนการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมของตำบลพังเคน อบต.พังเคน จึงต่อยอดแนวคิดการพัฒนาการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมเชิงนวัตกรรมอีก 2 แนวทาง คือ แสวงหาภาคีเครือข่าย บูรณาการการดำเนินงานร่วมกัน และใช้กระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนาการจัดการขยะและสิ่งแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

ระยะพัฒนานวัตกรรม เดินหน้าสู่พังเคนสะอาดอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2561-2566

เพื่อพัฒนาให้ตำบลพังเคนสะอาด และเป็นเมืองน่าอยู่อย่างยั่งยืน อบต.พังเคน จึงได้พัฒนานวัตกรรมเชิงกระบวนการ/วิธีการ/กลไก ที่ อบต.พังเคน ริเริ่มและมีส่วนร่วมในการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยการแสวงหาภาคีเครือข่ายนอกพื้นที่ที่มีเป้าหมายการดำเนินงานคล้ายกัน ร่วมดำเนินการวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 2 โครงการ คือ โครงการ “กลไกการมีส่วนร่วมในการจัดการหมู่บ้านน่าอยู่ ตำบลพังเคน” ปีงบประมาณ 2561 โครงการ “การสร้างหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการขยะ 3 ขนาด” ตำบลพังเคน ปีงบประมาณ 2562 และจัดทำธรรมนูญสุขภาพประชาชนตำบลพังเคน โดยดำเนินการตามลำดับ ดังนี้

1) จัดกิจกรรมประกวดครัวเรือนต้นแบบ บ้านน่าอยู่ น่าอาศัย ใน 3 หมู่บ้าน 3 ขนาด ได้แก่ ขนาดใหญ่ บ้านด่านฮัง ขนาดกลาง บ้านนาเวียง ขนาดเล็ก บ้านหนองหอย รวม 81 ครัวเรือน โดยจัดตั้งกรรมการจัดการขยะประจำหมู่บ้าน ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และ อสม. คณะกรรมการมีบทบาทในการทำประชาคมเพื่อกำหนดเกณฑ์การประเมินครัวเรือนต้นแบบ บ้านน่าอยู่ น่าอาศัย คือ 1) ต้องมีการแยกขยะ 4 ประเภท ได้แก่ ขยะอินทรีย์ ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย 2) ทุกครัวเรือนจะต้องมีธนาคารใบไม้ ทำเสวียนหรือคอกวัว 3) ครัวเรือนต้องปลอดลูกน้ำยุงลาย 4) ครัวเรือนต้องปลูกพืชผักปลอดสารพิษ 5) หน้บ้านจะต้องสวย หลังบ้านจะต้องเป็นสวน

2) จัดกิจกรรมประกวดครัวเรือนคัดแยกขยะ ใน 3 หมู่บ้าน 3 ขนาด มีครัวเรือนเข้าร่วม 89 ครัวเรือน มีเกณฑ์การประเมินเพียง 4 ข้อ คือ ต้องคัดแยกขยะ 4 ประเภท ได้แก่ ขยะอินทรีย์ ขยะทั่วไป ขยะรีไซเคิล และขยะอันตราย โดยครัวเรือนจัดการขยะ ดังนี้ 1) ขยะอินทรีย์ แล้วแต่ชาวบ้านว่าจะรวบรวมใส่เสวียนเพื่อทำปุ๋ย หรือโยนใส่คอกวัว-ควายให้เป็นอาหาร 2) ขยะทั่วไป ครัวเรือนลดการใช้ถุงพลาสติก ถ้าหากหลีกเลี่ยงไม่ได้ ให้นำถุงที่ใช้แล้ว ล้างให้สะอาด ตากให้แห้งแล้วรวบรวมให้ อบต.พังเคนส่งขายต่อไป ใช้ตะกร้าไปตลาด 3) ขยะรีไซเคิล ให้แต่ละครัวเรือนคัดแยกขยะ เพื่อจำหน่ายให้ร้านหรือรถรับซื้อของเก่า และ 4) ขยะอันตราย อบต.พังเคน จัดทำถังรวบรวมขยะอันตรายให้หมู่บ้านละ 1 จุด ผู้นำหมู่บ้านประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนคัดแยกและนำมารวบรวม ณ จุด ที่จัดไว้ให้ จากนั้น อบต.พังเคน จะดำเนินการรวบรวมทุกวันพุธที่ 3 ของเดือน เพื่อนำส่งองค์การบริหารส่วนจังหวัดอุบลราชธานี ปีละ 2 ครั้ง

คณะกรรมการจัดการขยะประจำหมู่บ้าน ทำหน้าที่เก็บข้อมูลปริมาณขยะในแต่ละครัวเรือน นำถุงพลาสติกไปแจกให้ครัวเรือนเก็บรวบรวมขยะ และชั่งน้ำหนัก ในทุก 1 สัปดาห์ เพื่อนำข้อมูลขยะมาวิเคราะห์ ประเมินผลการตัดสินใจ พบว่า มีปริมาณขยะ 0.024 กิโลกรัม/ครัวเรือน/วัน ลดลงจากเดิม 0.126 กิโลกรัม/ครัวเรือน/วัน จากเมื่อก่อนจัดทำโครงการ มีปริมาณขยะ 0.15 กิโลกรัม/ครัวเรือน/วัน ส่งผลให้ปริมาณขยะของหมู่บ้านลดลงประมาณร้อยละ 80 (Chattri, K., 2022)

จากนั้น อบต.พังเคน ได้ขยายผลหมู่บ้านต้นแบบการจัดการขยะ 4 ประเภทอย่างถูกวิธี ภายใต้แนวคิด “แยกไม่เป็นขยะ แต่เป็นประโยชน์ และสร้างรายได้” โดยนำรูปแบบกิจกรรมที่ได้

ดำเนินการที่กล่าวมาสู่การขยายผลไปยังอีก 16 หมู่บ้านให้ครอบคลุมพื้นที่ 19 หมู่บ้านในตำบล เพื่อขับเคลื่อนการจัดการขยะชุมชนตามหลัก 3Rs-ประชารัฐ ลดปริมาณขยะชุมชน สร้างรายได้จากขยะ และสร้างสิ่งแวดล้อมที่ดีให้ครอบคลุมทุกหมู่บ้านในพื้นที่รับผิดชอบของ อบต.พังโคน โดยดำเนินงานภายใต้โครงการ “ตำบลพังโคนร่วมใจ จัดการขยะถูกวิธี สุวิถีชีวิตใหม่” ของ อบต.พังโคน (Khamwan, 2022)

3) จัดทำธรรมนูญสุขภาพประชาชนตำบลพังโคน ฉบับที่ 1 พ.ศ. 2562 เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2562 เพื่อให้ อบต.พังโคน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลพังโคน ร่วมกันส่งเสริมความรู้การจัดการขยะชุมชนอย่างถูกวิธีให้กับชุมชน โดยธรรมนูญ ข้อ 7 กำหนดให้แต่ละหมู่บ้านยึดกฎระเบียบในการจัดการขยะ ดังนี้ (1) ให้ทุกครัวเรือนในชุมชน รับผิดชอบดูแลทำความสะอาดบริเวณบ้านและหน้าบ้านของตนเอง (2) ให้ชุมชนมีการคัดแยกขยะของครัวเรือน ขยะเปียกกำจัดโดยทำปุ๋ยหมักชีวภาพ ทำเป็นอาหารสัตว์หรือวิธีการฝังกลบ ขยะแห้งที่สามารถใช้ซ้ำได้ให้นำกลับมาใช้ใหม่ ขยะที่ขายได้ให้ขายเข้ากองทุนขยะหรือธนาคารขยะของชุมชน (3) ให้กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. ทุกหมู่บ้าน ร่วมกันประชาสัมพันธ์เสียงตามสาย เรื่องการดูแลทำความสะอาดบริเวณบ้าน การคัดแยกขยะ การลดใช้ถุงพลาสติกทุกสัปดาห์ (4) ให้ครัวเรือนและร้านค้าในชุมชนใช้ถุงผ้าแทนถุงพลาสติก (5) ให้แต่ละครัวเรือนในชุมชน ปฏิเสธการรับถุงพลาสติกจากรถพุ่มพวง ตลาดสด ร้านสะดวกซื้อ และร้านค้าอื่น ๆ (6) ให้โรงเรียนมีการดำเนินการของธนาคารขยะ และให้ความรู้เรื่องการคัดแยกขยะ และการลดขยะแก่เด็กนักเรียน และคนทั่วไปในชุมชน (7) ให้ อบต.พังโคน สนับสนุนป้าย “ห้ามทิ้งขยะ” ในพื้นที่สาธารณะ เช่น ข้างถนน แหล่งน้ำลำคลอง หากพบว่ามีคนฝ่าฝืนให้ชุมชนแจ้งเบาะแสดังกล่าว ผู้ใหญ่บ้าน หรือคณะกรรมการธรรมนูญตำบลในแต่ละหมู่บ้าน โดยผู้ฝ่าฝืนจะถูกปฏิเสธการเข้ากลุ่มกองทุนหมู่บ้าน (8) ให้ อบต.พังโคน จัดหาภาชนะสำหรับใส่ขยะที่เป็นพิษหรือขยะอันตราย หมู่บ้านละ 1 ที่ และประสานหน่วยงานที่จัดเก็บขยะอันตราย เพื่อนำไปกำจัดด้วยวิธีการที่เหมาะสม ตลอดจนให้ อบต.พังโคน สนับสนุนการจัดตั้ง “ธนาคารขยะ” ภายในชุมชน และบังคับใช้กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับว่าด้วยความสะอาดของชุมชน และให้ประชาชนปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด (Chatri, K., 2022)

การจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังโคน

จากนวัตกรรมจัดการขยะชุมชนของ อบต.พังโคน ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังโคน ดังนี้

1) ผู้นำในหมู่บ้านและประชาชน เกิดความตื่นตัว เห็นความสำคัญของมีส่วนร่วมในการจัดการขยะระดับครัวเรือนและชุมชน จากการที่ อบต.พังโคน ได้พัฒนาศักยภาพคณะกรรมการหมู่บ้าน และ อสม. โดยการประชุม อบรม การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย การศึกษาดูงานการจัดการขยะใน 3 ชุมชนต้นแบบ ได้แก่ บ้านหนองวิไล เทศบาลตำบลเขมราฐ บ้านป่าติงงาม เทศบาลตำบลป่าสัก จังหวัดลำพูน และองค์การบริหารส่วนตำบลดกตอก จังหวัดตาก ทำให้แกนนำหมู่บ้านได้รับความรู้และแรงบันดาลใจ ส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีคิดที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในตำบลพังโคน และกลับมาลงมือจัดการขยะในหมู่บ้านตนเอง โดยมีผู้นำชุมชนเป็นต้นแบบในการจัดการขยะ และนำพาคนในชุมชนร่วมกันลงมือปฏิบัติจนเกิดผลกระทบทางบวกอย่างเป็นรูปธรรม โดยนำร่องจากบ้านโนนขุมคำ ที่เป็นต้นแบบในการจัดการขยะชุมชน สร้างรายได้จากการคัดแยกขยะไปขาย และพัฒนาเป็นอาชีพรับซื้อของเก่าเกือบทั้งหมู่บ้าน และขยายไปยังหมู่บ้านใกล้เคียง

2) ผู้นำในหมู่บ้านและประชาชน จาก 3 หมู่บ้านได้รับความรู้ในการจัดการขยะอย่างลึกซึ้งมากขึ้น จากการมีส่วนร่วมในฐานะนักวิจัยชุมชน ผลจากการวิจัย ทำให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจสถานการณ์ขยะในหมู่บ้านจากกิจกรรมการคัดแยกขยะ การเก็บข้อมูลปริมาณขยะต่อครัวเรือน ปริมาณขยะแต่ละประเภท ปัญหา ผลกระทบและแนวทางแก้ไขปัญหา นักวิจัยชุมชนและแกนนำหมู่บ้าน ได้รับความรู้และประสบการณ์จากปฏิบัติการจัดการขยะ การทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ นำไปสู่การรณรงค์ ถ่ายทอดความรู้ไปยังชาวชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติการในครัวเรือนตนเอง ทั้งการคัดแยกขยะ การชั่งปริมาณขยะ การกำจัดขยะที่ถูกต้อง และการนำขยะไปใช้ประโยชน์ เช่น ทำน้ำหมักชีวภาพ ทำปุ๋ยหมัก คัดแยกขยะไปจำหน่าย

3) ชาวตำบลพังเคน เกิดความตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจัดการขยะชุมชน ประเด็นขยะและสิ่งแวดล้อมถูกกำหนดเป็นวาระของหมู่บ้านและ อบต.พังเคน ชาวบ้านมีความเสียสละสามัคคี ทุกครัวเรือนทำความสะอาดหน้าบ้านตนเองและคัดแยกขยะ และมีความพร้อมเพรียงกันทำความสะอาดหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ มีอุปนิสัยรักความสะอาด และทำความสะอาดหมู่บ้านอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัยของคนในชุมชน จากการเข้าร่วมโครงการของ อบต.พังเคน มาร่วม 20 ปี ในหลาย ๆ กิจกรรม เช่น Big Cleaning Day พังเคนสะอาดด้วยหลัก 3Rs เป็นต้น

4) ปริมาณขยะชุมชนลดลง จากการดำเนินการวิจัย และการดำเนินงานของ อบต.พังเคนที่ผ่านมา ส่งผลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายเกิดความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของขยะ มีความรู้ความเข้าใจ สามารถจัดการขยะได้อย่างถูกต้อง ทั้งการกำจัดและการคัดแยก การคัดแยกก่อให้เกิดการนำขยะไปใช้ประโยชน์ และเพิ่มมูลค่าของขยะ สามารถขายขยะได้ในราคาที่สูงขึ้น ตามแนวคิด “แยกไม่เป็นขยะ แต่เป็นประโยชน์ และสร้างรายได้” ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนสะอาด น่าอยู่ น่าอาศัย เกิดภาคีเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในตำบลร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืน จากการประเมินของ อบต.พังเคน ส่งผลให้ตำบลพังเคนมีปริมาณขยะลดลงประมาณร้อยละ 80 ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด น่าอยู่ ผลงานด้านสิ่งแวดล้อมของ อบต.พังเคน มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ได้รับรางวัลองค์การบริหารส่วนตำบลจัดการอนามัยสิ่งแวดล้อมเพื่อท้องถิ่นและชุมชน ระดับน่าอยู่ ปี 2565 จากกรมอนามัย และรางวัลองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีผลการปฏิบัติงานดีเด่นด้านสิ่งแวดล้อม ประจำปี พ.ศ.2565 จากกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น (Pangken Subdistrict Administrative Organization, 2022) ทำให้มีหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาขอศึกษาดูงานเป็นจำนวนมาก

สรุปและอภิปรายผล

นวัตกรรมจัดการขยะชุมชนขององค์การบริหารส่วนตำบลพังเคน อำเภอนาทาล จังหวัดอุบลราชธานี

การจัดการขยะของ อบต.พังเคน เป็นหนึ่งในภารกิจด้านการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีกระบวนการดำเนินงานมาอย่างต่อเนื่อง มีการพัฒนานวัตกรรม เพื่อพยายามที่จะแก้ไขปัญหาขยะที่เพิ่มขึ้นผันแปรตามการพัฒนาเมืองและการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะสร้างความตระหนัก สู่ปัญหาขยะล้นเมือง พ.ศ.2552-2556

ในปี 2552 จังหวัดอุบลราชธานีประสบปัญหาขยะล้นเมือง จังหวัดได้จัดทำโครงการอุปถัมภ์เมืองสะอาด ราชธานีอีสาน อบต.พังเคน จึงได้ดำเนินการตามนโยบายของจังหวัด ประกอบกับปัญหาการขาดงบประมาณของ อบต.พังเคน นายกฯ ที่เข้ามาบริหารงานสมัยแรกจึงริเริ่มนวัตกรรมกรอบแนวคิดการจัดการขยะชุมชนแบบ “ไม่มีบ่อ ไม่มีถัง ไม่มีรถ และไม่มีคนเก็บขยะ” จึงนำมาสู่การจัดการขยะชุมชน “พังเคนสะอาดบนฐานของการจัดการขยะแบบมีส่วนร่วม” และกำหนดจุดยืนการพัฒนาตำบลพังเคนให้มีความโดดเด่นด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม ซึ่งนับว่าเป็น Paradigm innovation เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวข้องกับกรอบความคิด (Mental model) และกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการจัดการขยะตามหลัก 3Rs-ประชารัฐ โดยนายกและบุคลากรของ อบต.พังเคน เป็นแกนนำสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะผ่านโครงการ “พังเคนสะอาด โดยหลัก 3Rs” กิจกรรม Big Cleaning Day ลงพื้นที่เก็บขยะและทำความสะอาดหมู่บ้าน สัปดาห์ละ 1 วัน หมุนเวียนไปจนครบทุกหมู่บ้าน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ Phothikul (2017) เรื่องการบริหารจัดการขยะชุมชนของเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรี ใน 2 ด้านคือ 1) ด้านการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีใช้แผนปฏิบัติการ “จังหวัดสะอาด” (พ.ศ. 2559-2560) โดยใช้หลักการ 3Rs หรือ 3ข คือ การใช้ซ้ำ ใช้ซ้ำและนำกลับมาใช้ใหม่เช่นเดียวกับ อบต.พังเคน และ 2) หลักการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน “ประชารัฐ” ทั้งเทศบาลเมืองแสนสุข อำเภอศรีราชา จังหวัดชลบุรีและ อบต.พังเคน ยึดหลักประชารัฐเป็นแนวทางในการบริหารจัดการขยะ และพบข้อเสนอแนะที่สอดคล้องกับผลการวิจัยครั้งนี้ว่า ควรให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีโอกาสนำเสนอในการเลือกวิธีกำจัดขยะที่เหมาะสมกับศักยภาพท้องถิ่น และ ควรส่งเสริมให้ท้องถิ่นออกเป็นข้อบัญญัติของเทศบาล หรือมาตรการการจัดการขยะมูลฝอยที่สอดคล้องกับสภาพทางเศรษฐกิจของชุมชนและสังคม

ระยะผสานพลังชุมชน จัดการขยะอย่างมีส่วนร่วม พ.ศ. 2557-2560

อบต.พังเคน ยังคงให้ความสำคัญกับการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการจัดการขยะให้ถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างต่อเนื่อง และสร้างแรงจูงใจ ความภาคภูมิใจ และการยอมรับด้วยการส่งผลงานด้านการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อมเข้าประกวด และขยายผลการจัดการขยะตามหลัก 3Rs-ประชารัฐ ภายใต้โครงการ “พังเคนสะอาด โดยหลักการ 3 Rs” ให้ครอบคลุมทั้งตำบลพังเคน เพื่อสร้างภาคีเครือข่ายจัดการขยะและให้เกิดการพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดนวัตกรรมในองค์กร ประเภท Position innovation (Chanchai, 2010) ที่ อบต. พังเคน มุ่งนำเสนอภาพลักษณ์ของตำบลพังเคนให้มีความโดดเด่นด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม เพื่อสร้างความประทับใจแรกเมื่อผู้คนผ่านเข้ามาสู่ประตูเมืองนาตาล

ระยะพัฒนานวัตกรรม เพื่อพัฒนาสู่พังเคนสะอาดอย่างยั่งยืน พ.ศ. 2561-2566)

อบต.พังเคน ได้พัฒนานวัตกรรมเชิงกระบวนการ/วิธีการ/กลไก ที่ อบต.พังเคน ริเริ่มและมีส่วนร่วมในการพัฒนาสิ่งแวดล้อมและการจัดการขยะชุมชนกับภาคีเครือข่ายนอกพื้นที่ที่มีเป้าหมาย

การดำเนินงานคล้ายกัน โดยเข้าร่วมดำเนินการวิจัยกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) จำนวน 2 โครงการ คือ โครงการ “กลไกการมีส่วนร่วมในการจัดการหมู่บ้านน่าอยู่ ตำบลพังโคน” ปีงบประมาณ 2561 และโครงการ “การสร้างหมู่บ้านต้นแบบในการจัดการขยะ 3 ขนาด” ในปี 2562 ใน 3 หมู่บ้าน คือ หมู่บ้านขนาดใหญ่ บ้านนาเวียง หมู่บ้านขนาดกลาง บ้านด่านฮ้าง และหมู่บ้านขนาดเล็ก บ้านหนองหอย ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Process innovation (Chanchai, 2010) สร้างการเปลี่ยนแปลงด้านกระบวนการการผลิต การทำงานและการส่งมอบการจัดการขยะที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น เพื่อพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบ เป็นพี่เลี้ยงให้กับหมู่บ้านอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการพัฒนาแบบทวีคูณให้ครอบคลุมทั้ง 19 หมู่บ้านในตำบลพังโคน และสอดคล้องกับบทความการบริหารจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในประเทศไทยของ Jensantikul (2023) ว่าในมุมมองการจัดการขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น แม้อำนาจหน้าที่จะเป็นไปตามบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัติการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และบทบาทอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2560 เช่นเดียวกัน แต่ผลที่ได้จากการดำเนินงานของแต่ละท้องถิ่นนั้น จะมีความแตกต่างกันไปตามบริบทพื้นที่ ซึ่งการจัดการขยะขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะประสบความสำเร็จได้ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกฝ่ายในพื้นที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ และเกี่ยวกับองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ 1) ผู้บริหารสูงสุดขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ต้องมีนโยบายที่ชัดเจน มีการประสานการดำเนินงานทั้งภาครัฐและภาคประชาสังคม 2) ภาครัฐ ต้องมีแผนงานและงบประมาณในการจัดกิจกรรมลดปริมาณขยะ มีการมอบหมายผู้รับผิดชอบอย่างชัดเจน มีการคัดเลือกพื้นที่ต้นแบบในการดำเนินงานและสนับสนุนการเรียนรู้จากพื้นที่ที่ประสบผลสำเร็จ 3) ภาคประชาสังคม ต้องมีการสร้างกฎระเบียบขึ้นใช้ในพื้นที่ เพื่อสร้างความสามัคคี ความมีวินัย และปลูกจิตสำนึกสาธารณะ รวมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมลดปริมาณขยะ และกิจกรรมสร้างแรงจูงใจในการคัดแยกขยะ โดยเฉพาะ “การจัดการขยะ Recycle” เพราะเป็นรายได้ของชุมชน ชาวบ้านสามารถสร้างรายได้ให้กับครัวเรือนในการขายขยะได้ (Siamrath Online, 2024)

การจัดการขยะชุมชนกับการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังโคน

จากนวัตกรรมการจัดการขยะของ อบต.พังโคน ที่ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมในตำบลพังโคน ดังนี้

1) ผู้นำในหมู่บ้านและประชาชน เกิดความตื่นตัว เห็นความสำคัญของมีส่วนร่วมในการจัดการขยะระดับครัวเรือนและชุมชน จากการที่ อบต.พังโคน ได้พัฒนาศักยภาพคณะกรรมการหมู่บ้าน และ อสม. ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนทัศนคติและวิธีคิดที่อยากเห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และกลับมาลงมือจัดการขยะในหมู่บ้านตนเอง โดยมีผู้นำชุมชนเป็นต้นแบบในการจัดการขยะ และนำพาคนในชุมชนร่วมกันลงมือปฏิบัติจนเกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

2) ผู้นำในหมู่บ้านและประชาชนได้รับความรู้ในการจัดการขยะอย่างลึกซึ้งมากขึ้นจากการมีส่วนร่วมในฐานะนักวิจัยชุมชน ได้ปฏิบัติการจัดการขยะ ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบการจัดการขยะ ผลจากการวิจัยทำให้ชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจสถานการณ์ขยะในหมู่บ้าน นำไปสู่การณรงค์ ถ่ายทอดความรู้จากแกนนำหมู่บ้าน ไปยังชาวชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมลงมือปฏิบัติในครัวเรือนตนเอง

3) ชาวชุมชน เกิดความตระหนักและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการจัดการขยะชุมชน ประเด็นสิ่งแวดล้อมและขยะเป็นวาระของหมู่บ้านและ อบต.พังโคน ชาวบ้านมีความเสียสละ สามัคคี และมีความพร้อมเพรียงกันทำความสะอาดหมู่บ้านอย่างสม่ำเสมอ จนเป็นนิสัยของคนในชุมชนมาร่วม 20 ปี

4) ปริมาณขยะชุมชนลดลง จากการดำเนินการวิจัย ส่งผลให้ชุมชนและภาคีเครือข่ายเกิดความตระหนักถึงปัญหาและผลกระทบของขยะ มีความรู้ความเข้าใจ สามารถจัดการขยะได้อย่างถูกต้อง ปริมาณขยะใน 3 หมู่บ้าน ลดลง ร้อยละ 80 ส่งผลต่อการพัฒนาทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ชุมชนสะอาด น่าอยู่ น่าอาศัย เกิดภาคีเครือข่ายทั้งภายนอกและภายในตำบลร่วมกันขับเคลื่อนการจัดการขยะชุมชนอย่างยั่งยืน

5) เกิดนวัตกรรมจัดการขยะชุมชนในการจัดการขยะชุมชนและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดย อบต.พังโคน ได้มุ่งนำเสนอภาพลักษณ์ของตำบลพังโคนให้มีความโดดเด่นด้านภูมิทัศน์และสิ่งแวดล้อม (Position innovation) ด้วยการสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เกี่ยวกับกรอบความคิด (Mental model) และกระบวนทัศน์ (Paradigm) ในการจัดการขยะ (Chanchai, 2010) ซึ่ง อบต.พังโคน ได้ริเริ่ม Paradigm innovation “การจัดการขยะโดยไม่มีบ่อขยะ ไม่มีถังรองรับขยะ ไม่มีรถเก็บขน และก็ไม่จ้างคนเก็บขยะ” จัดทำแผนงานและโครงการสนับสนุนชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่าย จากความมุ่งมั่นของชาวตำบลพังโคน และความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ได้แก่ ผู้แทนภาครัฐ ผู้แทนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้แทนจากภาคประชาชน และผู้แทนกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อสม. นำมาสู่การจัดทำธรรมนูญสุขภาพประชาชนตำบลพังโคน ฉบับที่ 1 พ.ศ.2562 เมื่อวันที่ 22 ตุลาคม 2562 เพื่อสร้างกฎระเบียบขึ้นใช้ในพื้นที่ สร้างความมีวินัย ความสามัคคี และปลูกจิตสำนึกสาธารณะในการจัดการขยะชุมชนและดูแลสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ส่งผลให้ตำบลพังโคนมีปริมาณขยะลดลง ชุมชนมีสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด น่าอยู่ ผลงานด้านสิ่งแวดล้อมของ อบต.พังโคน มีชื่อเสียงเป็นที่ยอมรับ ได้รับรางวัลทั้งระดับจังหวัดและประเทศ

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษานี้ พบว่า นวัตกรรมจัดการขยะชุมชนของ อบต.พังโคน ส่งผลกระทบทางตรงเชิงบวกต่อการพัฒนาสิ่งแวดล้อมของตำบลพังโคน ดังนั้น เพื่อส่งเสริมให้ อบต.พังโคน สามารถพัฒนาสิ่งแวดล้อมได้อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน จึงต้องมีการพัฒนาการดำเนินงาน 3 ประการ ดังนี้

1) อบต.พังโคน ประสบความสำเร็จในการพัฒนานวัตกรรมจัดการขยะชุมชนอย่างมีส่วนร่วมตามหลัก 3Rs แล้วในเบื้องต้น ในระยะต่อไป อบต. พังโคนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ควรเสริมสร้างต่อยอดองค์ความรู้การจัดการขยะชุมชนในรูปแบบใหม่ ๆ ที่หลากหลาย เน้นให้ชุมชนและบุคลากรได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับชุมชนอื่นหรือภูมิภาคอื่นที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะ การพัฒนานวัตกรรมหรือใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมในการจัดการขยะของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2) อบต.พังโคน ควรรวบรวมองค์ความรู้การจัดการขยะชุมชน และจัดทำฐานข้อมูลขยะ เพื่อประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ผลการดำเนินงานอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการและเชิงวิชาการ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การบริหารจัดการขยะชุมชน นวัตกรรมจัดการขยะ การพัฒนาสิ่งแวดล้อม และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน เป็นต้น

3) หมู่บ้านในตำบลพังโคน มีพื้นฐานความรู้การจัดการขยะชุมชนจนเกิดนิสัยรักความสะอาดมาร่วม 20 ปี ซึ่งเป็นภูมิปัญญา การเรียนรู้ และประสบการณ์ที่สั่งสมมาด้วยตัวเอง โดยหมู่บ้านโนนชุมคำ และหมู่บ้านโนนแสวงไถ่เคยเป็นหมู่บ้านที่ประสบความสำเร็จในการจัดการขยะ สร้างอาชีพและรายได้

จากขยะ จนพัฒนาเป็นวิสาหกิจชุมชนค้าของเก่าในปัจจุบัน เพื่อยกระดับการจัดการขยะชุมชนให้มีประสิทธิภาพและแข่งขันได้มากขึ้น อบต.พังโคน ควรจัดทำโครงการต่อยอดเศรษฐกิจชุมชน ในด้านการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ทางธุรกิจ การออกแบบผลิตภัณฑ์ การแปรรูป การตลาดออนไลน์ และการรวมกลุ่ม เป็นต้น

References

- Chanchai, A. (2010). Innovation: Meaning, Types and Importance for Entrepreneurship (2010, October-December). *Business Administration Journal*, 33(128), 2010: 57-58. (in Thai)
- Chatri, K. (2022). Pangken Subdistrict Administrative Organization. Interview. (in Thai)
- Department of Local Administration Promotion. (2017). Community Solid Waste Management Action Plan. "Clean Province" for the year 2018. Retrieved from https://www.dla.go.th/upload/document/type2/2020/3/23329_4_1585129324009.pdf (in Thai)
- Department of Local Administration Promotion. (2018). *Community solid waste management action plan : "Clean Province" for the year 2018*. Bangkok: Ministry of Interior. (in Thai)
- Jensantikul, N. (2023). Solid Waste Management of Local Administrative Organizations in Thailand. *Environmental Journal*, 26(1), 1-7.
- Khamwan, P. (2022). Pangken Subdistrict Administrative Organization. Interview. (in Thai)
- Local Government Promotion Office, Ubon Ratchani Province. (2016). Waste Information of Local Administrative Organizations. Retrieved from [Ubonlocal.go.th/public/](http://ubonlocal.go.th/public/) (in Thai)
- Local Government Promotion Office, Ubon Ratchani Province. (2023) *Local information*. Retrieved from <http://www.ubonlocal.go.th/public/> (in Thai)
- Ministry of Natural Resources and Environment. (2016). *Action plan for "Thailand Without Waste" according to the "Pracharath" Approach for a period of 1 year (2016 - 2017)*. Office of Local Administration Promotion, Ubon Ratchathani Province. Retrieved from <http://www.ubonlocal.go.th/public/> (in Thai)
- National Innovation Agency. (2019). *Innovation for the future*. Bangkok: Ministry of Science and Technology. (in Thai)
- Pak Khok Team. (2024, March 20). The Role of Waste Management of Local Administrative Organizations that should not be Forgotten. *Siamrath Online*. Retrieved from <https://siamrath.co.th/n/469091> (in Thai)
- Phang Ken Subdistrict Administrative Organization. (2022). *Performance report, fiscal year 2022*. Retrieved from <http://www.phangken.go.th> (in Thai)
- Phitakthepsombat, P. (2005). *Surveying by sampling: theory and practice*. (3th edition). Bangkok: Faculty of Public Administration National Institute of Development Administration. (in Thai)
- Phothikul, A. (2017). *Community waste management of Saen Suk Municipality, Si Racha District, Chonburi Province*. Retrieved from <http://www.ipacific.ac.th/ojs302/index.php/hu/issue/view/7/vol611> (in Thai)

- Pollution Control Department. (2022). *Community solid waste management information system*. Ministry of Natural Resources and Environmental Development. Retrieved from <https://thaimsw.pcd.go.th/index.php> (in Thai)
- Promsit, S. (2019). *Waste Management Model and Appropriateness of Local Government Organization Areas*. (Doctoral dissertation). Northeastern University, Khon Khan, Thailand. (in Thai)
- Thai Government. (2023). *Community Solid Waste Management Award “Clean Province” at the national level for the year 2023*. Retrieved from <https://www.thaigov.go.th/news/contents/details/75213> (in Thai)
- Ubon Ratchathani Provincial Natural Resources and Environment Office. (2023). *Waste information of Ubon Ratchathani Province*. Retrieved from <https://www.mnre.go.th/attachment/1u/download.php?WP=qUlcNktmpQEgZaqCGWOghJstqTgcWat3pQqgAap3GQEgG2rDqYyc4Uux> (in Thai)